

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ В КОНТЕКСТІ ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Кандидат історичних наук Язвінська О.М.

В статті зроблено спробу розкрити основні аспекти професійної мобільності сучасного фахівця в контексті фундаменталізації професійної підготовки у межах Єдиного європейського освітнього простору. Ключові слова: Болонський процес, Європейський простір вищої освіти, професійна освіта, фундаменталізація, мобільність, працевлаштування.

The article deals with the basic aspects of professional mobility of the modern specialist in a context of fundamentalization of the professional training in higher educational institutions, which is undertaken within the framework of the European Higher Education Area. Key words: Bologna Process, European Higher Education Area, professional education, fundamentalization, mobility, employment.

Постановка проблеми. Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів. Актуальність даної статті детермінована потребою у визначенні основних аспектів професійної мобільності сучасного фахівця в контексті фундаменталізації професійної підготовки у межах Єдиного європейського освітнього простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснено в рамках виконання держбюджетного проекту «Фундаменталізація професійної підготовки у вимірі Європейського освітнянського (№ держреєстрації 0108U001420).

Ступінь розробленості проблеми. З кінця 1990-х рр. проблема активно освоюється в Україні, продукуючи все нові аспекти дослідження. У тому числі відзначаємо особистий внесок автора у становлення та розвиток проблематики [7–8].

Об'єктом дослідження виступає аналіз концептуальних проблем постановки навчального процесу у вітчизняних та європейських вищих навчальних закладах. **Предмет дослідження** – тенденції і закономірності вдосконалення професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах.

Мета роботи полягає у визначенні основних аспектів професійної мобільності сучасного фахівця в контексті фундаменталізації професійної підготовки у межах Єдиного європейського освітнього простору.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в узагальненні концептуальних проблем фундаменталізації професійної підготовки у вищих навчальних закладах як важливого засобу професійної мобільності сучасного фахівця в процесі євроінтеграції в освітнянській сфері, яка здобула назву «Болонський процес».

Основний зміст роботи. В сучасних умовах висока якість підготовки фахівців є одним з визначальних факторів знаходження ним свого місця на ринку праці та подальшого професійного росту. На цьому, зокрема, наголошується в документах Болонського процесу. Болонський процес і новостворений Європейський простір вищої освіти, будучи безпрецедентними прикладами регіональної, транскордонної співпраці у сфері вищої освіти, на перший план висувають фундаменталізацію професійної підготовки, покликану забезпечити професійну мобільність сучасного фахівця.

Професійна мобільність – це передусім готовність і здатність працівника (фахівця) до швидкої зміни виконавчих завдань, робочих місць і спеціальностей в рамках однієї професії або галузі, здатність швидко освоювати нові спеціальності або зміни в них, які виникають під впливом технічних перетворень.

Показовим у цьому відношенні є Львівське/Лювен-ла-Ньовське Комюніке міністрів освіти країн-учасників Болонського процесу – «Болонський процес у період до 2020 року – європейський простір вищої освіти у новому десятилітті» (Бельгія, 28–29 квітня 2009 р.). Під час зустрічі зроблено аналіз досягнень Болонського процесу та визначені пріоритети на наступне десятиріччя. Було визначено, що програма, закладена у Болонській декларації щодо створення Єдиного європейського простору вищої освіти, поки

ще не втілена повністю. Проте за останні 10 років реформи європейської вищої освіти свідчили про зростання сумісності, порівняльності та прозорості національних систем вищої освіти.

Фактично зустріч міністрів освіти країн-членів Болонського процесу в квітня 2009 р. розставила нові акценти у реалізації програми створення Єдиного європейського освітнього простору на нове десятиліття. Серед основних напрямів діяльності наступного десятиріччя відзначена потреба, щоб кожна країна-учасниця встановила власні пріоритети для повноцінної участі в єдиному Європейському освітньому просторі. Комюніке наголосило, що європейська вища освіта має здійснити істотний внесок для побудови висококреативної та інноваційної «Європи знань». Головним завданням реформ прийдешнього десятиліття має стати *орієнтоване (центроване) на студента навчання* («student-centred learning») та *мобільність*, що допоможуть студентам розвивати компетенції, яких вони потребують у нинішньому динамічному ринку праці, та дозволять їм стати активними громадянами. До 2020 р. як мінімум 20 % випускників вищих навчальних закладів країн-членів Болонського процесу повинні вчитися або проходити практику (стажування) за кордоном. Освоєння навичок здобування знань протягом всього життя («Lifelong Learning») та працевлаштування – найважливіші місії вищої освіти [2].

Головною метою наступної зустрічі міністрів освіти країн-членів Болонського процесу в Будапешті та Відні (12 березня 2010 р.) став запуск Єдиного європейського простору вищої освіти, як це й передбачалося Болонською декларацією 1999 р. Будапештсько-Віденська Декларація – «Про створення Європейського простору вищої освіти», підтвердив зацікавленість і сподівання на посилення усталеної стратегії у межах Єдиного європейського простору вищої освіти, підкреслила, що студенти, користуючись перевагою мобільності з безперешкодним і справедливим визнанням кваліфікацій, можуть знайти найбільш підходящу траєкторію отримання освіти. Показово, що Єдиний європейський простір вищої освіти перестав бути суто регіональним явищем із вступом до нього Казахстану, розширивши кількість країн-членів Болонського процесу до 47 [3].

Оскільки сучасні ринки праці дедалі більше потребують навичок високого рівня та перехресних компетенцій, вища освіта має надавати студентам найновіші знання, навички та компетенції, яких вони потребують у своєму професійному житті. Здатність бути працевлаштованим надає індивідові можливість повністю використати можливості, що з'являються на динамічних ринках праці. Метою вищої школи нині є підвищення рівня початкових кваліфікацій, а також підтримування та оновлення кваліфікованої робочої сили завдяки тісній співпраці між урядами, інституціями вищої освіти, соціальними партнерами та студентами. Це дозволить вищим навчальним закладам краще відповідати потребам працедавців, а працедавцями – краще розуміти перспективи в освітній сфері. Інституції вищої освіти, у співпраці з урядами, урядовими агенціями та працедавцями, мають поліпшити надання, доступність та якість своїх служб, що займаються орієнтацією студентів і випускників щодо їхнього працевлаштування та кар'єрного розвитку. Це актуалізується в умовах відсутності системи державного розподілу випускників.

В такому контексті стало доречним створення при вищих навчальних закладах відповідних служб, які виконували б наступні функції:

- вивчення попиту на кваліфікованих спеціалістів, пошук потенційних роботодавців, складання договорів про цільову підготовку спеціалістів для конкретних підприємств;
- пошук місць для проходження студентами виробничої практики з перспективою подальшого працевлаштування;
- організація участі представників зацікавлених груп у визначенні змісту освіти, професійних характеристик майбутніх спеціалістів, напрямків виховної роботи;
- проведення експертних опитувань серед управлінського персоналу підприємств, на яких працюють випускники даного вузу, з метою отримання інформації про «слабкі місця» у підготовці молоді до виконання своїх професійних ролей.

Показовим у цьому плані, на наш погляд, став досвід Національного транспортного університету, в якому останніми роками відбулися істотні зміни у розподілі молодих фахівців внаслідок переходу до ринкових умов господарювання. Так, в НТУ з 2008 р. функціонує філія Київського молодіжного центру праці Київської міської державної адміністрації, яка сприяє працевлаштуванню випускників і студентів у вільний від навчання час.

Відсутність державно-го плану розподілу молодих спеціалістів змусила керівництво університету шукаати ринки працевлаштування випускників самостійно. З цією метою, зокрема, широко використовується система галузевих зв'язків між навчальним закладом та роботодавцями. НТУ дедалі більше орієнтується

ся на конкретного замовника. Такий підхід дає можливість підвищити якість практичної підготовки студентів, забезпечити їх працевлаштування після закінчення університету, створити опти-мальне середовище адаптації студентів до майбутнього місця роботи. Тільки у 2006–2010 рр. університет підписав 156 угод про співпрацю з відомствами та організаціями, суб'єктами підприємницької та виробничо-господарської діяльності. Розвиваються довгострокові плідні стосунки із підприємствами та організаціями Міністерства транспорту та зв'язку України, Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством екології та охорони навколишнього середовища України, Міністерством юстиції України, Державною митною службою України, Київською міською державною адміністрацією, корпораціями «УкрАвто», «Robert BOSH LTD», «Укравтодор», концернами «NiKo», «Богдан», ЗАТ «Єврокар», «Київпідземшляхбуд», комерційними структурами та вищими навчальними закладами.

Наприклад, ще наприкінці 2003 р. було укладено договір про співробітництво університету із ЗАТ «Єврокар», що передбачав підготовку фахівців, стажування та проходження практики студентами і викладачами на виробничо-технічній базі фірми, сприяння розвитку матеріально-технічної бази університету для підготовки спеціалістів, працевлаштування студентів, які успішно закінчили навчання та пройшли стажування в ЗАТ «Єврокар».

Згідно з договором між НТУ та концерном «NiKo», підписаним у 2007 р., на базі НТУ створено навчально-виробничий центр, який дає змогу поєднати досягнення університету та виробничників.

З цього погляду окремо слід відзначити міжнародні можливості НТУ завдяки розвитку плідних зарубіжних контактів. Наприклад, міжнародний проект «TRACECA», який з лютого 2009 р. розширив представництво університету на міжнародному рівні, передбачає обмін студентами та викладачами між транспортними вищими навчальними закладами Європи. Активний обмін студентами та викладачами заплановано і в ході реалізації нового міжнародного проекту – між університетом та групою «PANTEIA» транспортного науково-дослідного інституту «NEA» (Нідерланди), що стартував з 2009–2010 навчального року. В 2010 р. укладено договір про співробітництво й обмін науковцями та студентами між Національним транспортним університетом та Будапештським політехнічним університетом, Дьорським університетом імені Іштвана Сечені (Угорщина), нафтогазовою компанією «MOL». Також підписано угоду з Угорською компанією «ENERGOTEST» про безкоштовну передачу університету комплексу тестового обладнання з визначення технічного стану автомобілів та забезпечення кращих студентів стипендією. Інтенсивно розвиваються взаємовідносини між університетом та компанією «Robert BOSH LTD».

Така плідна співпраця дає можливість студентам старших курсів брати участь у вирішенні перспективних завдань соціально-економічного розвитку держави, а також набувати досвід участі в міжнародному співробітництві.

Отже, випускники вищих навчальних закладів мають бути підготовлені до самостійної творчої діяльності. Адже професійність значною мірою визначається не лише підготовкою до професійної діяльності в умовах стабільного життя й налагодження виробництва, а й до випробувань, змін способу життя, до неодноразової (упродовж професійної діяльності) зміни своїх уявлень, світогляду. Успішна професійна діяльність передбачає високий рівень не тільки фахової освіти, а й духовно-моральної, соціально-психологічної культури. Це мають бути творчі люди, принаймні, у розумінні здатності справлятися з новизною, імпровізувати. Такі спеціалісти не повинні боятися змін, навпаки, повинні почувати себе комфортного, зустрівшись із змінами та нововведеннями.

Саме фундаменталізація, як показує досвід вітчизняних і зарубіжних фахівців, є одним із пріоритетніших напрямів розвитку вищої освіти у всьому світі, яка відображає найважливіші базові знання і уміння, що дозволяють надалі випускнику спиратися на них у виконанні своєї професійної діяльності. Актуальними стають активність, ініціативність, самостійність, висока відповідальність фахівця, що неможливо без професійної компетентності на основі фундаментальних знань, які забезпечують мобільність і адаптивність до динамічних умов ринку праці.

Передусім необхідно з'ясувати, що розуміється під фундаменталізацією? Фундаментальними слід називати ті види знань, в яких відображаються загальні закономірності розвитку, рухи чи функціонування систем або явищ тієї чи іншої предметної галузі. Зокрема, щодо фундаменталізації вищої освіти, то вона має полягати в суттєвому збільшенні питомої ваги загальнотеоретичної підготовки студентів з врахуванням профілю вищих навчальних закладів і, зокрема, факультетів. Так, в одних випадках базовою дисципліною є загальна фізика, в інших – теоретичні основи електротехніки. Саме вони мають лягти в основу професійної підготовки спеціалістів, скласти, так би мовити, перший рівень фундаменталізації.

Другий рівень фундаменталізації зумовлений необхідністю удосконалення основних форм взаємовідносин між людьми, а також між суспільством і природою. Роль випускника технічного університету значною мірою змінилася: він повинен демонструвати мультикультурні навички у здійсненні професійних обов'язків та мати необхідний досвід роботи з носіями різних культур; враховувати динаміку духових цінностей у фахівців з іншими цінностями та уявленнями про соціальний порядок і соціальну значимість здійснюваної професійної діяльності.

Нарешті, третій рівень фундаменталізації – це вироблення у майбутніх спеціалістів чітких світоглядних орієнтирів, для чого необхідна значна філософська і гуманітарна підготовка. У цьому контексті важливо зазначити, що сучасна інженерна діяльність не лише стала складнішою й оснащеною комп'ютерною технікою, нею все частіше вирішуються нетрадиційні завдання, для яких характерні такі особливості:

- зв'язок інженерних аспектів діяльності з соціальними, економічними і екологічними аспектами;
- необхідність моделювати і розраховувати не лише основні процеси проєктованого інженерного об'єкта, але і можливі наслідки його функціонування, особливо негативні;
- новий характер інженерного мислення, що передбачає високу загальну культуру особистості інженера та ін.

Це вимагає подолання орієнтації інженерного корпусу лише на ідеали природничо-наукового мислення або на технічну культуру. Опозиція технічної і гуманітарної культур добре відома. Представники технічної культури виходять з переконань, що світ підкоряється законам природи, які можна пізнати, а пізнавши, потім поставити на службу людині. Гуманітарно орієнтована людина відмовляється визнавати науково-інженерну обумовленість і причинність, не взагалі, а стосовно життя самої людини, суспільства або природи. Вона переконана, що і людина, і природа – це духовні елементи, до яких не можна підходити з позицій технічної культури.

У цьому контексті важливо зазначити, що основи гуманітаризації вітчизняної вищої освіти було закладено ще в 1990-х рр. В нормативних документах, які визначили напрями освітньої реформи, гуманістичний підхід до освіти розглядався як можливість подолання основної хибі старої школи – її знеособлювання, зневаги до суб'єктів навчального процесу, як кардинальна зміна спрямування діяльності вищої школи взагалі. У Законі «Про освіту» у зв'язку з цим підкреслювалось, що «гуманізм, демократизм, пріоритет загальнолюдських духовних цінностей» є основними принципами освітнього простору України [4]. Під гуманітаризацією вищої освіти тут розуміється процес створення умов для самореалізації, самовизначення особи студента в просторі сучасної культури, створення у навчальному закладі такого духовного простору, такої атмосфери, яка б стимулювала активність внутрішнього життя особистості і спонукала до творчості і саморозвитку, сприяла морально-психологічній перебудові людини, внутрішній переорієнтації системи духовних цінностей, усвідомленню власної гідності і цінності іншої людини, формувала почуття відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього [4–6].

Отже, фундаменталізація професійної освіти – це об'єктивно необхідний процес зміщення пріоритетів навчання у бік загальнозначущих, найбільш універсальних досягнень людської думки у сфері науки. Адже за роки навчання у вищій школі студент вивчає десятки навчальних дисциплін, які в переважній більшості ні логічно, ні проблемно не пов'язані між собою. Навіть коли суміжні навчальні дисципліни зовні здаються скоординованими і узгодженими, часто ці зв'язки не мають внутрішнього, фундаментального характеру, а є суто зовнішніми. Як наслідок – невиправдано вузька спеціалізація студентів.

Тому, аналізуючи існуючі технології освіти, можна виокремити такі концептуальні підходи у галузі освітніх методик:

- *енциклопедичний*, який передбачає всебічне накопичення знань людиною, що за сучасного обсягу цих знань є просто неможливим (у всякому разі для пересічної особистості);
- *прагматичний*, сутність якого полягає у якнайшвидшому опануванні лише тими знаннями, які є потрібними для найвужчого за фахом спеціаліста. Часто при цьому відкидається все, що цьому заважає, навіть речі, без яких важко уявити просто інтелігентну людину;
- *фундаментальний*, що обумовлює здійснення фахової підготовки за умов неперервного, достатнього для обраного фаху, розширення обсягу фундаментальних та інструментальних знань. Адже сьогодні стали непотрібними парадигми фрагментарного сприйняття традиційного, консервативного способу мислення, оскільки вони поглибили віками існуючий поділ науки на окремі, незалежні одна від одної вузькі галузі, які можуть бути лише фрагментами дійсності та неспроможні розв'язувати складні мультидисциплінарні проблеми, що постають в інтегрованій реальності.

Одним із ефективних засобів фундаменталізації вищої освіти вважається інтеграція знань. Створення інтегрованих курсів дає підстави по новому вирішувати проблему фундаментальної підготовки у вищому навчальному закладі. З нашої точки зору, фундаментальність підготовки повинна полягати не у засвоєнні навчальних предметів, традиційно віднесених до фундаментальних, а в широті та ґрунтовності, яка забезпечує у перспективі професійну мобільність фахівця, розширює його професійну компетентність, формує готовність до оперативного реагування на можливі зміни у сфері професійної діяльності та безперервне підвищення кваліфікації.

Таким чином, основною відмінною рисою вищої освіти має бути те, що її випускники повинні бути підготовлені до самостійної творчої діяльності. Адже професійність значною мірою визначається не лише підготовкою до професійної діяльності в умовах стабільного життя й налагодження виробництва, а й до випробувань, змін способу життя, до неодноразової (упродовж професійної діяльності) зміни своїх уявлень, світогляду. Успішна професійна діяльність інженера передбачає високий рівень не тільки фахової освіти, а й духовно-моральної, соціально-психологічної культури. Це мають бути творчі люди, принаймні, у розумінні здатності справлятися з новизною, імпровізувати. Такі спеціалісти не повинні боятися змін, навпаки, повинні почувати себе комфортного, зустрівшись із змінами та нововведеннями. З огляду на це, навчальний процес вищого навчального закладу слід орієнтувати на мотивацію творчості. Тобто, нова освітянська модель має давати фундаментальні знання в нерозривному поєднанні з практичними навичками та передбачати виховання творчої особистості професіонала.

Література

1. Про європейський простір вищої освіти: Спільна декларація міністрів освіти Європи, Болонья, Італія, 19 червня 1999 р.
2. Болонський процес у період до 2020 року – європейський простір вищої освіти у новому десятилітті: Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти країн-учасників Болонського процесу, Льовен та Лювен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 р.
3. Про створення Європейського простору вищої освіти: Декларація конференції європейських міністрів вищої освіти країн-учасників Болонського процесу, Будапешт – Відень, 12 березня 2010 р.
4. Про освіту: Закон України від 23.03.1996 р. № 100/96-ВР.
5. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III.
6. Мета реформ у вищій школі – якість і доступність освіти: Рішення колегії Міністерства України від 2 квіт. 2009 р. прот. № 4/1-4.
7. Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д. Вища освіта і Болонський процес: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Знання України, 2006. – 440 с.
8. Фундаменталізація професійної підготовки у вимірі Європейського освітянського простору: Педагогіка і психологія, проблеми освіти: Зб. наук. праць / Ред. колегія: М.Ф. Дмитриченко (гол. ред.), Н.М. Глушенко, М.О. Хмельський, Б.І. Хорошун, О.М. Язвінська (заст. гол. ред.). – К.: НТУ, 2010. – 220 с.

УДК 378; 001.891

ПРОФЕСІОГРАФІЧНИЙ МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗА НАПРЯМОМ «ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА» В НТУ

Кандидат педагогічних наук Бахтіярова Х.Ш.

Освіта — це те, що більшість здобуває,
багато хто передає і лише дехто має.

Карл Краус

У статті розглядаються питання сутності професіографічного моніторингу якості освіти в інженерно-педагогічному вищому навчальному закладі (ВНЗ); проаналізовано зміни, які відбулися останнім часом в Національному транспортному університеті по створенню сучасної ефективної системи підготовки інженерно-педагогічних кадрів.